

KONSENSUKSEN LOPPU

Suomalaisten näkemykset
työmarkkinakysymyksiin politisoituvat

Suomalaisten välille on turha kuvitella yhteisymmärrystä työmarkkinoita koskevan lainsäädännön uudistumisesta, kertoo syksyn 2023 Arvo- ja asennetutkimus. Näkemykset työläkien uudistuksista jakautuvat hyvin voimakkaasti sekä työpaikoilla että poliittisella kentällä.

Taustalla piilee vanha työntekijöiden ja työnantajien välinen epäluottamus, joka saa suomalaisten näkemyksissä myös vahvan poliittisen ulottuvuuden. Hallituspuolueiden sekä keskustan kannattajat kallistuvat hallituksen linjan mukaisten uudistusten kannalle, mutta vasemmisto-oppositiipuolueiden ja vihreiden kannattajat toivoisivat mieluiten lainsäädännön nykytilan säilyvän.

Siinä missä Ruotsissa työmarkkinoiden pelisäännöt uudistettiin työntekijöiden ja työnantajien yhteisymmärrykseen nojaten, Suomessa näytetään etenevän konfliktin kautta.

- ◆ Vain 28 prosenttia suomalaisista kokee, että työntekijöiden ja työnantajien edut ovat Suomessa nykyään yhteneväiset.
- ◆ Kokoomuksen (72 %) ja perussuomalaisten (52 %) äänestäjien enemmistö kannattaa nykyistä väljempää sääntelyä paikalliseen sopimiseen.
- ◆ 39 prosenttia katsoo, että ulkomaisen työvoiman käyttöä koskevan lainsäädännön tulisi olla nykyistä väljempää.
- ◆ Suomalaisista 61 prosenttia on sitä mieltä, että koko yhteiskunta hyötyisi, mikäli työntekijät saisivat osallistua ja vaikuttaa yritysten päätöksentekoon nykyistä enemmän.

Suomalaisten suhtautuminen Petteri Orpon hallituksen suunnitelmiin uudistaa työmarkkinoita koskevaa lainsäädäntöä on hyvin kaksijakoista. Suomalaisten työmarkkinanäkemyksiä luodattiin osana EVAn syksyn 2023 Arvo- ja asennetutkimusta.

Pääsääntöisesti hallituspuolueiden sekä josain määrin myös oppositiossa olevan keskustan kannattajien enemmistö kallistuu tukemaan hallituksen linjaa, kun taas muissa oppositiopuoleissa pidättäytyttäisiin mieluiten nykyisen kaltaisessa sääntelyssä. Suhtautumiserot kertovat työmarkkinakysymysten politisoitumisesta. Kasvanutta poliittista painetta selittänee puolestaan työmarkkinaosapuolten vaatimaton edistyminen omassa vuoropuhelussaan työmarkkinoiden uudistuksista. Siinä missä Ruotsissa työmarkkinoiden uudistukset kyettiin toteuttamaan¹ työmarkkinaosapuolten yhteisymmärrykseen nojaten, Suomessa uudistaminen näyttää etenevän hallitusvetoisesti ja konfliktien kautta.

Konsensuksen puute on pitkäikäinen vitsaus.

Arvo- ja asennetutkimuksen pitkät aikasarjat kielivät siitä, että yksituumaisuuden puute on suomalaisessa työelämässä ollut

vuosikymmenten vitsaus, joka nyt näyttäisi kärjistyvän uudella tavalla. SAK ilmoitti aloittavansa kaikilla aloilla koko maassa erilaisia mielenilmauksia hallituksen politiikkaa vastaan syyskuun lopussa.² Tätä kirjoitettaessa mielenilmaukset ovat vasta aluillaan.

Pontimena vastakkainasettelun ilmapiiriin ovat Orpon hallituksen työmarkkinuudistukset. Ohjelmansa mukaan hallitus tavoittelee uudistuksilla työllisyyden kasvua. Keskeisimmät lainsäädäntöuudistukset koskevat paikallisen sopimisen

edistämistä, irtisanomisen helpottamista, määräaikaisten työsopimusten käyttöä ja lakko-oikeuden rajoittamista. Lisäksi hallitus uudistaa ansioidonnan työttömyysturvan ehtoja ja porrastaa sen.³

Syksyn Arvo- ja asennetutkimuksessa selvitetiin suomalaisten suhtautumista näihin aiheisiin. Jotta päästäisiin vertailemaan, mitkä uudistuksista nauttivat suurempaa ja mitkä pienempää kannatusta, vastaajia pyydettiin arvioimaan kunkin asiakokonaisuuden kohdalla, pitäisikö sääntelyn olla nykyistä väljempää, nykyisen tasoista vai nykyistä kireämpää (Kuvio 1).⁴

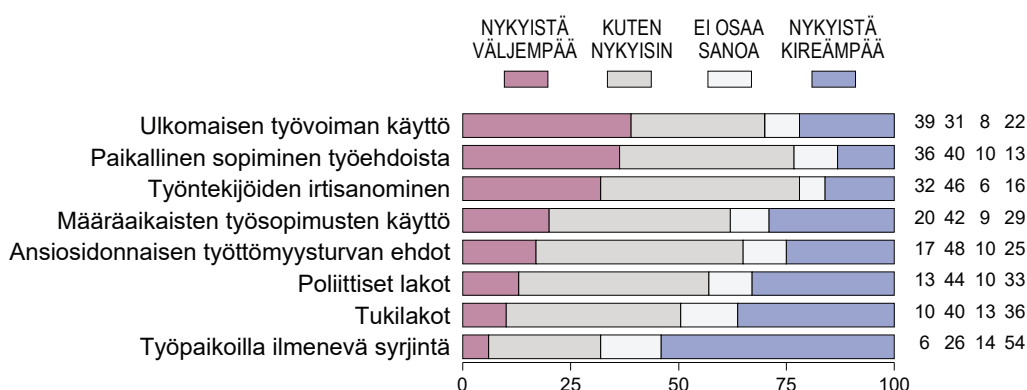
Vertailun vuoksi kysymyskokonaisuudessa selvitetiin akuuttien työmarkkinakiuudistusten lisäksi myös suomalaisten suhtautumista kahden muun ajankohtaisen asian, ulkomaisen työvoiman käytön ja työsyrynnän, sääntelyyn.⁵ Sen sijaan hallituksen kaavailema ensimmäisen sairauslomapäivän omavastuu jätettiin tarkastelun ulkopuolelle, koska kyse on yksittäisestä ehdotuksesta eikä muiden kysymyslistalla olevien asioiden kanssa vertailukelpoisesta lainsäädäntökokonaisuudesta.

Syrjinnälle tiukkuutta, vierastyölle väljyyttä

Eniten muutostoiveita kohdistuu asioihin, jotka eivät ole hallituksen uudistuslistalla. Yli puolet (54 %) suomalaisista on sillä kannalla, että työpaikalla ilmenevään syrjintään puuttuvan lainsäädännön pitäisi olla nykyistä kireämpää (Kuvio 1). Vain kuusi prosenttia väljentäisi syrjintää koskevaa lainsäädäntöä ja neljäsosa (26 %) pitäisi lainsäädännön nykyisellään.

EVAn Arvo- ja asennetutkimukset ovat aiemmin osoittaneet, että suomalaiset suhtautuvat

KUVIO 1. Tulisiko sääntelyn seuraavissa työmarkkina-asioissa olla... (%)

syrijintään vakavasti ja tunnistavat yhteiskunnassamme useita ryhmiä, joihin kohdistuu syrjintää.⁶

Myös kesän 2023 rasismikeskustelulla saattaa olla heijastusvaikutuksensa suomalaisten näkemyksiin ja osin myös hallituksen linjauksiin. Vaikka hallitusohjelma nojaa työelämää koskevan syrjinnän ehkäisemisessä nykylainsäädäntöön, se sitoutui rasismikohun saattelemana tehdyssä tiedonannossaan kiristämään lainsäädännössä työntekijöiden hyväksikäytöstä määrättäviä rangaistuksia.⁷

Toiveet syrjinnän ehkäisemiseksi kireämmällä lainsäädännöllä ovat eri väestöryhmissä laajasti jaettuina. Ainoa pääsäännöstä poikkeava ryhmä ovat perussuomalaisten äänestäjät, joista vain 30 prosenttia kiristäisi syrjintään puuttuvaa lainsäädäntöä ja 17 prosenttia väljentäisi sitä.⁸

Siinä missä syrjinnän kohdalla säätelyn toivotaan kiristyvän, merkittävä osa suomalaisista (39 %) katsoo, että ulkomaisen työvoiman käyttöä koskevan lainsäädännön tulisi olla nykyistä väljempää. Kolme kymmenesosaa (31 %) pitäisi lainsäädännön nykyisellään. Melko pieni osuus (22 %) pitää tarpeellisena, että ulkomaisen työvoiman käyttöä säänneltäisiin nykyistä kireämmin.

Petteri Orpon hallitus ei kuitenkaan ole väljentämässä vaan pikemminkin tiukentamassa ulkomaisen työvoiman käytön sääntelyä. Hallitusohjelmassa linjataan, että maahanmuuttoon liittyvää lainsäädäntöä kiristetään, eikä niin sanottuun työvoimaan saatavuusharkintaan puututa.⁹ Saatavuusharkinta edellyttää, että palkattaessa työvoimaa EU- tai ETA-alueen ulkopuolelta selvitetään ensin, löytyisikö työmarkkinoilta tehtävään sopiva työntekijä.

Suomalaisten suhtautuminen työperäiseen maahanmuuttoon on muuttunut vuosien saatossa torjuvasta myönteiseksi. Kevään 2023 EVAn Arvo- ja asennetutkimuksessa ensimmäistä kertaa enemmistö suomalaisista arvioi maamme heikon väestökehityksen edellyttävän maahanmuuton helpottamista.¹⁰

Kevään 2019 Arvo- ja asennetutkimuksessa saatavuusharkinnan poistamisen kannalle asetui vajaa kolmasosa suomalaisista.¹¹ Nyt havaitun tuloksen perusteella voidaan päätellä, että valmius poistaa työperäisen maahanmuuton esteitä on laajaa. Odotetusti näkemyksissä on kuitenkin isoja eroja sen perusteella, mitä puoluetta vastaaja kertoo äänestävänsä (ks. Kuvioliite).

Vihreiden äänestäjien (68 %) valmius lainsäädäntömuutoksiin ulkomaisen työvoiman käytön helpottamiseksi on suurinta eri puolueiden kan-

nattajaryhmistä, ja enemmistö myös kokoomusta (55 %) ja keskustaa (52 %) äänestävistä kannattaa ajatusta. Sen sijaan perussuomalaisten äänestäjien näkemys on päinvastainen. Heistä 62 prosenttia kiristäisi ulkomaisen työvoiman käytön sääntelyä nykyisestä.

Ovi raollaan paikalliselle sopimiselle

Hallituspuolueiden kannattajat löytävät sen sijaan enimmäkseen yhteisen sävelen juuri niistä kysymyksistä, jotka ovat hallituksen uudistusten asialistalla (ks. myös Kuvioliite). Näissä kysymyksissä vastaavasti oppositiopuolueiden kannattajien näkemykset kallistuvat keskimäärin päinvastaiseen suuntaan.

Hallituksen uudistuslistan asioista selvästi suopeimmin suomalaiset suhtautuvat paikallisen sopimisen edistämiseen. Yli kolmasosa (36 %) kannattaa nykyistä väljempää sääntelyä paikallisessa sopimisessa. Nykyistä kireämmän sääntelyn kannalla on vain 13 prosenttia, mutta 40 prosenttia pitäisi sääntelyn nykyisellään. Nykyistä väljempi sääntely voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lainsäädännöstä poistettaisiin paikallisen sopimisen kieltö työnantajaliittoon järjestäytymättömissä yrityksissä aloilla, joilla on voimassa yleissitova työehtosopimus.

Vastausjakauma osoittaa, että suomalaiset ovat jossain määrin pidättyväisiä edistämään paikallista sopimista lainsäädännön keinoin, vaikka paikalliseen sopimiseen suhtaudutaan sinänsä varsin myönteisesti. Syksyn 2020 Arvo- ja asennetutkimuksen perusteella puolet suomalaisista oli sitä mieltä, että kaikki hyötyisivät, jos palkoista ja muista työehdoista voitaisiin sopia nykyistä joustavammin työpaikoilla. Mutta yli puolet toivoi myös, että paikallinen sopiminen tapahtuisi ammattiyhdistysliikkeen valvonnassa.¹²

Työmarkkinakysymysten politisoituminen paljastuu, kun tarkastellaan eri puolueiden kannattajien suhtautumista kysymykseen. Hallituspuolueista kokoomuksen (72 %) ja perussuomalaisten (52 %) äänestäjien enemmistö kannattaa nykyistä väljempää sääntelyä paikalliseen sopimiseen.

Kristillisdemokraattien äänestäjien valmius (37 %) jää päähallituspuolueiden kannattajia pienemmäksi ja RKP:n äänestäjien valmius suorastaan vähäiseksi (14 %). Näiden puolueiden kannattajien enemmistö pitäisi lainsäädännön nykyisellään. Sen sijaan keskustan äänestäjät (45 %) osoittavat suhteellisen suurta valmiutta paikallisen sopimi-

sen helpottamiselle, joskin yhtä moni (44 %) pitäisi lainsäädännön nykyisellään.

Huomionarvoista on, että opposition vasemmistopuolueiden ja vihreiden kannattajissakaan ei ole kovin suurta kannatusta paikallista sopimista koskevan lainsäädännön kiristämiseksi, vaan toiveet kallistuvat nyky-lainsäädännössä pitäytymisen kannalle (ks. Kuvioliite).

Lakot jakavat

Yhtä suurta kuin valmius paikallisen sopimisen lainsäädännön väljentämiseen on valmius tukilakkojen rajoittamiseen lainsäädännöllä. Yli kolmasosa (36 %) toivoisi nykyistä kireämpää tukilakkojen sääntelyä. Vain kymmenen prosenttia väljentäisi tukilakkoja koskevaa sääntelyä ja 40 prosenttia pitäisi sääntelyn ennallaan.

Suhtautuminen poliittisiin lakkoihin on samankaltaista. Kolmasosa (33 %) kiristäisi poliittisia lakkoja koskevaa sääntelyä, 13 prosenttia väljentäisi sitä ja 44 prosenttia pitäisi sen ennallaan. Väljempää, eli nykyistä sallivampaa, lakkojen sääntelyä toivovien alhaista osuutta selittänevät nykyisin voimassa olevan työrauhalainsäädännön ja sen tulkintakäytännön tarjoamat verraten monipuoliset työtaistelumahdollisuudet.

Suomessa onkin menetetty viimeisten 10 vuoden aikana eniten työpäiviä työtaisteluiden takia kaikista Pohjoismaista.¹³ Suomessa lakkoiluun on yleisesti ottaen suhtauduttu työntekijöiden tärkeänä oikeutena, mutta toisaalta sille on jo pitkään toivottu myös selkeämpiä rajoja.¹⁴ Erityisesti laittomat lakot ja toisinaan laajamittaisiksi äityvät tukilakot ovat Suomen erikoispiirteitä.¹⁵ Myös poliittisten lakkojen kohdalla Suomen lainsäädäntö poikkeaa väljempään suuntaan useista Euroopan maista.¹⁶

EVA:n kevään 2023 Arvo- ja asennetutkimuksessa selvitettiin yksityiskohtaisemmin suomalaisten suhtautumista työrauhalainsäädännön muuttamiseen. Enemmistö suomalaisista piti kohtuullisena, että laittomista lakoista määrättäviä lakkosakkoja korotettaisiin tuntuvasti. Näkemykset kuitenkin jakaantuivat laittoman lakon henkilökohtaisen vahingonkorvausvelvollisuuden sekä tukilakkojen ja poliittisten mielenilmausten rajoittamisen kohdalla.¹⁷

Keväällä mitatut näkemykset ovat pitkälti linjassa nyt saatujen tulosten kanssa. Ne kertovat myös näkemysten jakaantuneisuudesta. Vähintään puolet kokoomuksen, perussuomalaisten ja

keskustan äänestäjistä kiristäisi sekä tukilakkoja että poliittisia lakkoja koskevaa sääntelyä, ja varsinkin kokoomusäänestäjät erottuvat tässä omille lukemilleen (Kuvioliite).

Pienten hallituspuolueiden (kristillisdemokraatit ja RKP) kannattajien keskuudessa valmius lainsäädäntömuutoksiin on edellisiä vaimeampaa. SDP:n ja vihreiden äänestäjien parissa paino on nykytilan säilyttämisellä, ja vasemmistoliiton kannattajissa esiintyy huomattavia toiveita myös lakkoja koskevan sääntelyn väljentämiseksi.

Työlinjalla periaatteellinen tuki

Suomalaisten työmarkkina-asenteiden jakautuneisuudesta kertoo se, että vaikka hallituksen uudistuslistalla olevien työmarkkinakysymysten kohdalla suurin osuus suomalaisista on nykytilan säilyttämisen puolella, eivät säilyttäjät saavuta enemmistöä yhdenkään asian kohdalla. Uudistus-paineista kertoo puolestaan se, että kaikkien paitsi yhden asiakokonaisuuden kohdalla on enemmän niitä, jotka uudistaisivat lainsäädäntöä hallituksen esittämään suuntaan kuin toiseen suuntaan (ks. Kuvio 1, s. 2).

Poikkeus tästä pääsäännöstä on määräaikaisten työsuhteiden käyttö, jota koskevaa lainsäädäntöä kiristäisi kolme kymmenestä (29 %), kun vain viidesosa (20 %) osoittaa valmiutta lainsäädännön väljentämiseen. Neljä kymmenestä (42 %) pitäisi määräaikaissuhteita koskevan lainsäädännön nykyisellään. Määräaikaisten työsuhteiden käytön helpottaminen saa keskimääräistä enemmän kannatusta lähinnä vain johtavassa asemassa olevien, kokoomusäänestäjien sekä yrittäjien keskuudessa (ks. Kuvioliite).

Selvästi enemmän kannatusta löytyy työntekijöiden irtisanomista koskevan lainsäädännön väljentämiseksi. Sen kannalla on kolmasosa (32 %), kun vain 16 prosenttia kiristäisi irtisanomista koskevaa lainsäädäntöä. 46 prosenttia kuitenkin pitäisi lainsäädännön nykyisellään.

Enemmistöt kokoomuksen (62 %) ja perussuomalaisten (52 %) äänestäjistä sekä yrittäjistä (55 %) ja johtavassa asemassa olevista (53 %) helpottaisivat irtisanomista.

Hallitus perustelee edellä mainittuja uudistuksia sillä, että ne lisäävät työllisyyttä alentamalla työnantajien työntekijöiden palkkaamiseen liittyvää riskiä. Toisaalta hallitus haluaa myös lisätä työntekijöiden kannusteita ottaa vastaan työtä kiristämällä ansiosidonnaisen työttömyyspäivä-

Keskustäänestäjät lämpenevät hallituksen linjalle

Arvo- ja asennetutkimuksen tulokset kertovat, että suomalaiset suhtautuvat työmarkkinalainsäädännön muuttamiseen kaiken kaikkiaan melko varautuneesti. Uudistukset parantaisivat työmarkkinoiden toimivuutta, mutta etenkin palkansaajan näkökulmasta ne voivat myös heikentää työelämän ennakoitavuutta. Toinen epäilyksen aihe saattaa liittyä siihen, että uudistusten moottorina on maan hallitus perinteisen työmarkkinajärjestöjen konsensuksen sijaan.

Silti suomalaisten näkemykset kallistuvat kokonaisuudessaan hieman enemmän hallituksen työmarkkinauudistusten kannalle kuin päinvastaiselle linjalle. Tästä kertoo summamuuttuja (Kuvio 2), joka tiivistää yhteen lukuun suomalaisten näkemykset kysymyksiin paikallisesta sopimisesta, irtisanomisesta, määräaikaisista työsopimuksista, ansiosidonnaisen työttömyysturvan ehdoista, poliittisista lakoista ja tukilakoista.^a Kuviossa 2 esitetään summamuuttujan poikkeamat neutraalista suhtautumisesta. Neutraali kanta ilmaisee toivetta työmarkkinalainsäädännön säilyttämisestä nykyisellään.

Summamuuttuja antaa kokonaiskuvan eri puolueiden kannattajaryhmien suhtautumisesta hallituksen uudis-

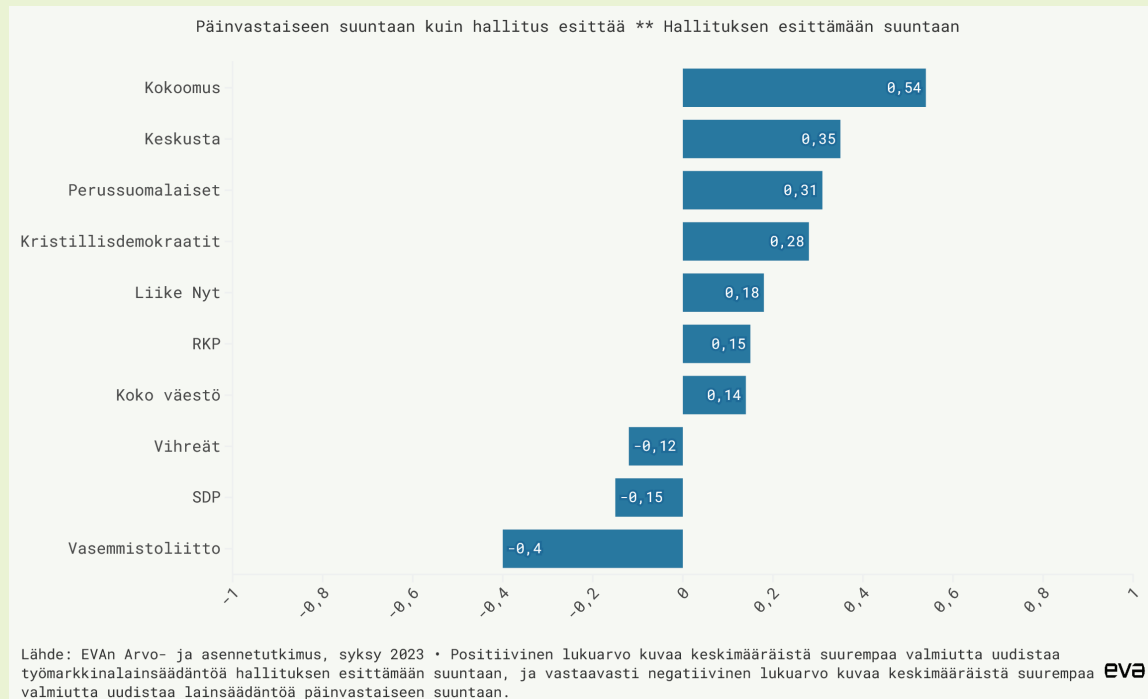
tusesityksiin. Kun kaikkia uudistusesityksiä tarkastellaan kokonaisuutena, havaitaan, että väestö keskimäärin kallistuu hienoisesti hallituksen uudistuslinjan suuntaan.

Odotetusti hallituspuolueiden kannattajien keskimääräiset näkemykset kallistuvat hallituksen linjan kannalle. Kokoomuksen äänestäjien näkemykset ovat vahvasti hallituksen uudistusten kannalla, mutta toiseksi eniten hallituksen uudistuslinjan kannattajia löytyy oppositio-
puolue keskustasta.

Myös perussuomalaisten ja kristillisdemokraattien äänestäjien näkemykset kallistuvat selvästi hallituksen uudistuslinjan kannalle. Liike Nytin ja RKP:n kannattajien näkemykset ovat lähellä neutraalia kantaa eli lainsäädännön säilyttämistä nykyisellään.

Vihreiden ja SDP:n äänestäjien kannat kallistuvat hallituksen linjaan nähden päinvastaiseen suuntaan menevien lainsäädäntöuudistusten kannalle, mutta sijoittuvat lähelle neutraalia eli nykytilan säilyttävän linjan kannalle. Vain vasemmistoliiton äänestäjistä merkittävä osa kallistuu lainsäädännön kehittämiseen hallituksen linjalle päinvastaiseen suuntaan.

KUVIO 2. Summamuuttuja: Tulisiko työmarkkinalainsäädäntöä uudistaa? (asteikkokeskiarvojen poikkeamat neutraalista)

^a Summamuuttuja on muodostettu laskemalla yhteen vastaajien vastaukset kuuteen asiakohtaan. Kolmen asiakohtaan osalta vastausasteikot käännettiin, jotta ilmaistut mielipidesuunnat olisivat tarkastelussa yhdenmukaisia, eli joko hallituksen esittämään suuntaan tai päinvastaiseen suuntaan. Tarkastelusta jätettiin pois kysymyskokonaisuuden kaksi kohtaa (ulkomaisen työvoiman käyttö ja työpaikoilla ilmenevä syrjintä), jotka eivät kuulu hallituksen työmarkkinauudistusten listalle.

rahan ehtoja, kestoa ja tasoa. Hallitus aikoo muun muassa porrastaa ansiosidonnaisen päivärahan ja lisätä työttömyysjakson alkuun omavastuupäiviä, joilta ansiosidonnaista ei saisi.

Neljäsosa (25 %) suomalaisista kannattaa ansiosidonnaisen työttömyysturvan ehtojen kiristämistä lainsäädännöllä (Kuvio 1). Vain 17 prosenttia veisi ansiosidonnaisen ehtoja väljempään suuntaan, mutta puolet (48 %) pitäisi lainsäädännön ennallaan.

Ansiosidonnaisen ehtojen kiristämisen suosio jää vaimeaksi esimerkiksi siihen nähden, että syksyn 2020 Arvo- ja asennetutkimuksessa lähes puolet piti ansiosidonnaisen työttömyysturvan porrastamista hyvänä keinona työnteon lisäämiseksi. Toisaalta jo tuolloin vastausvaihtoehtoa ”työttömyysturvan saannin ehtojen tiukentaminen” piti hyvänä keinona vain reilu kolmasosa.¹⁸

Moni suomalainen tuntuukin katsovan nyt, että tähän saakka tehdyt työttömyysturvan ehtojen kiristykset ovat jo riittäviä ja mieltää ansiosidonnaisen porrastamisen erilliseksi kysymykseksi. Tämän tulkinnan puolesta kielii se, että kaksi kolmesta suomalaisesta (67 %) pitää oikeana, että työttömän on osoitettava aktiivisuutta työnhaussa tai muuten hänen työttömyysturvaansa alennetaan (Kuvio 3). Viidesosa (21 %) ei edellyttäisi työttömältä aktiivisuutta työnhaussa.

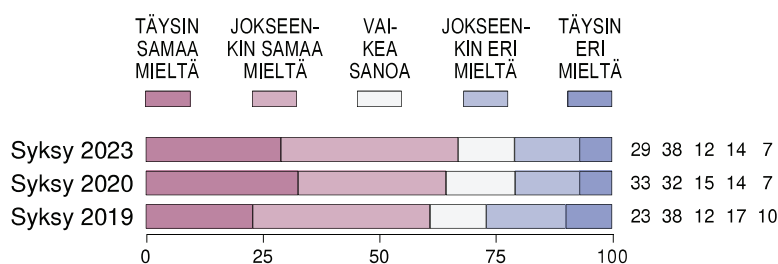
Aktiivisuuden vaatiminen työttömyysturvan tason säilymisen edellytyksenä on jopa kasvanut hieman neljässä vuodessa, mikä osoittaa, että keskustelu aktiivimallista ei ole ainakaan laajemmin saanut suomalaisia varpailleen vastustamaan työttömyysturvan ehtojen kiristystä. Poikkeuksen tekevät työttömät, joista vain 30 prosenttia pitää aktiivisuusvaatimusta oikeana ja enemmistö (52 %) on toisella kannalla (ks. Kuvioliite). Vielä jyrkemmin asiaan suhtautuvat vasemmistoliiton kannattajat, joista viidesosa (19 %) hyväksyy aktiivisuusvaatimuksen ja lähes kolme neljästä (73 %) torjuu sen. Muissa väestöryhmissä enemmistö on aktiivisuuden kannalla.

Suomalaisten työn velvollisuusetiikasta kielii myös se, että vain vajaa neljäsosa (23 %) pitää omaa alaa ja ammattia itselleen niin tärkeinä, että he olisivat mieluummin vaikka vailla töitä kuin hakeutuisivat jollekin toiselle alalle (Kuvio 4). Enemmistö (56 %) ilmoittaa ainakin periaatteellista valmiutta hakeutua mieluummin toiselle alalle kuin jäädä työttömäksi.

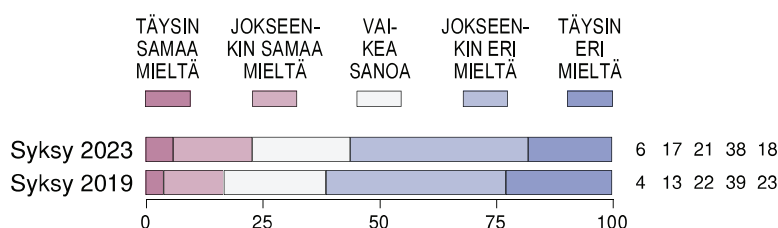
Epäluuloa työmarkkinoilla

Työelämäkysymysten perusteella poliittinen vastakkainasettelu ei kumpua ainakaan siitä, ett-eikö nykylainsäädäntö ottaisi riittävästi huomi-

KUVIO 3. On oikein, että työttömän on osoitettava aktiivisuutta työnhaussa tai muuten hänen työttömyysturvaansa alennetaan (%)

KUVIO 4. Oma ala ja ammatti ovat minulle niin tärkeitä, että olisin mieluummin vaikka vailla töitä kuin hakeutuisin töihin jollekin toiselle alalle (%)

oon työntekijän etuja. Pikemmin kysymys on, voidaanko näistä eduista tinkiä paremmin toimivan työmarkkinan saavuttamiseksi. Myös työttömyysturvaa koskevat kysymykset kielivät vahvasta työmoraalista, jonka perusteella voisi olettaa hallituksen uudistuksille olevan laajempaakin tukea.

Sytä kansalaisten lainsäädännön uudistushalun suhteelliselle vaikeudelle onkin haettava työntekijöiden ja työnantajien välisestä luottamuksen

puutteesta ja työmarkkinakysymyksiä koskevan poliittisen vastakkainasettelun kasvusta.

Suomalaisten synkähkön näkemyksen työmarkkinoiden osapuolten välisistä jännitteistä kiteyt-

tää Arvo- ja asennetutkimuksen pitkä aikasarja työntekijöiden ja työnantajien etujen yhteneväisyydestä. Vain 28 prosenttia suomalaisista kokee, että työntekijöiden ja työnantajien edut ovat Suomessa nykyään pitkälti yhteneväiset (Kuvio 5). Lähes puolet (47 %) kokee, että edut eivät kohtaa, ja neljäsosa (24 %) ei ota väitteeseen kantaa.

Karl Marxiin perinteisesti yhdistetty näkemys työn ja pääoman välisestä ristiriidasta on osoittanut pieniä vaimenemisen merkkejä ainoastaan viime vuosituhannen loppuvuosina, mutta muu-

toin nykyhetken näkemykset edustavat suomalaisten pitkän aikavälin katsantokantaa.

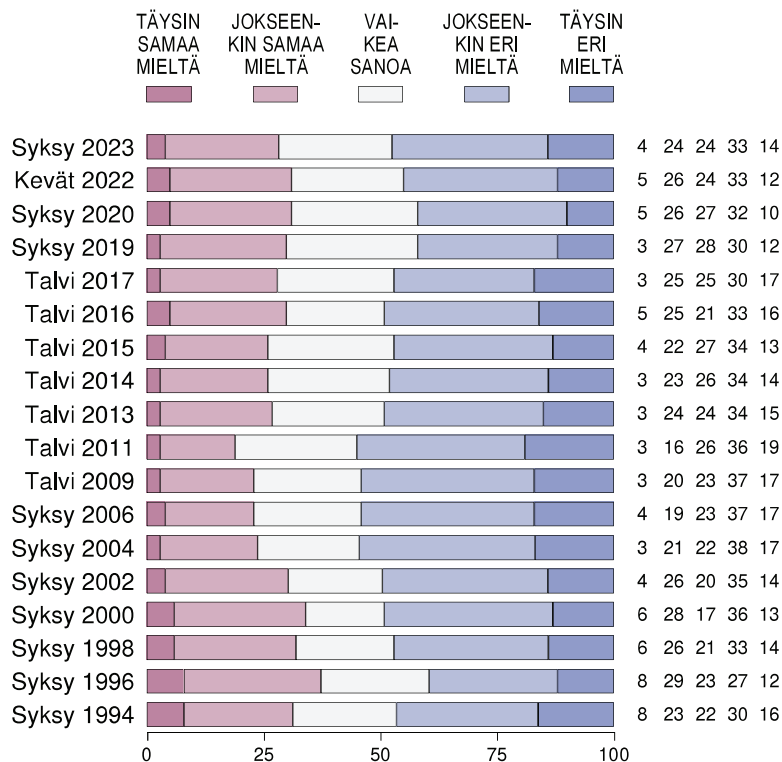
Työntekijöiden ja työnantajien koettu intressiristiriita on Suomessa pysyvää laatua ja todennäköisesti selittää sitä, miksi suomalaisia työmarkkinoita on ollut niin vaikea uudistaa suljettuun talouteen luodusta mallista paremmin globaaliin ja avoimeen, kansainvälistä kauppaa käyvään talouteen sopivaksi.

Keskinäinen epäluulo ei kuitenkaan ole aivan symmetristä. Aiemmat Arvo- ja asennetutkimukset ovat osoittaneet, että epäluulo vallitsee ennen kaikkea työväestön ja siihen perinteisesti kytkeytyneiden puolueiden eli SDP:n ja vasemmistoliiton leirissä.¹⁹

Tämä käsitys vahvistuu, kun tarkastellaan väestöryhmittäisiä käsityksiä työntekijöiden ja työnantajien etujen yhteneväisyydestä (ks. Kuvio-liite). Johtavassa asemassa olevien enemmistö (53 %) kokee työntekijöiden ja työnantajien edut yhteneväisiksi, mutta se näyttäytyy toiveajattelulta, kun tarkastellaan työntekijöiden näkemyksiä. Heistä vain viidesosa (21 %) kokee osapuolten edut yhteneväisiksi ja puolet (49 %) ei koe. Yrittäjien näkemykset jakautuvat mielenkiintoisella tavalla, sillä 44 prosenttia heistä kokee edut yhte-

Työn ja pääoman välillä on ristiriita.

KUVIO 5. Työntekijöiden ja työnantajien edut ovat Suomessa nykyään pitkälti yhteneväiset (%)

neväisiksi ja 36 prosenttia ei. Tämä kieli siitä, että usein pienten ja keskisuurten yritysten johdossa toimivat yrittäjät näkevät konkreettisesti, miten työnantajan ja työntekijöiden eturistiriidat ilmenevät päivittäisessä toiminnassa.

Politisoituminen näkyy siinä, että voimakkaasti eri mieltä etujen yhteneväisyydestä ovat SDP:n (63 %) ja vasemmistoliiton (74 %) äänestäjät.²⁰ Näiden perinteisten työväenpuolueiden ohella myös vihreiden äänestäjät (61 %) ovat eri mieltä asiasta.

Tuloksissa näkyy hallitus-oppositioasema. Kokoomuksen (46 %) ja perussuomalaisten (37 %) kannattajista suurempi osa näkee eduissa yhteiset tavoitteet kuin ei näe (34 ja 34 % vastaavasti). Eniten työmarkkinaosapuolten yhteiseen etuun uskovat keskustan kannattajat (49 %).

Äänestäjien yhä vahvempi ryhmittäminen vasemmisto- ja oikeistoleiriin näkyy myös miesten ja naisten välisenä varsin suurena näkemyserona, sillä miehet (38 %) näkevät naisia (19 %) paljon useammin työntekijöiden ja työnantajien näkemykset yhtenäisinä. Arvo- ja asennetutkimusten tulokset viime vuosilta ovat antaneet viitteitä miesten ja naisten poliittisten näkemysten erkaantumisen siten, että miehet löytävät yhä useammin puolueensa oikealta ja naiset vasemmalta.²¹

Vastakkainasettelu on ongelma

Konkreettisimmin ristiriidat työnantajien ja työntekijöiden välillä ilmenevät lakkoiluna. Suhtautuminen (ks. s. 4 edellä) lakkoiluun heijastuu siihen, miten eri leireissä suhtaudutaan ylipäänsä ammattiyhdistysliikkeeseen: poliittisesti hyvin jakaantuneesti.

Suomalaisista 43 prosenttia on sitä mieltä, että ammattiyhdistysliike on yhä vastuullinen ja edistysellinen, yhteiskunnallisia uudistuksia liikkeelle

paneva voima (Kuvio 6). Kolmasosa (33 %) torjuu ajatuksen.

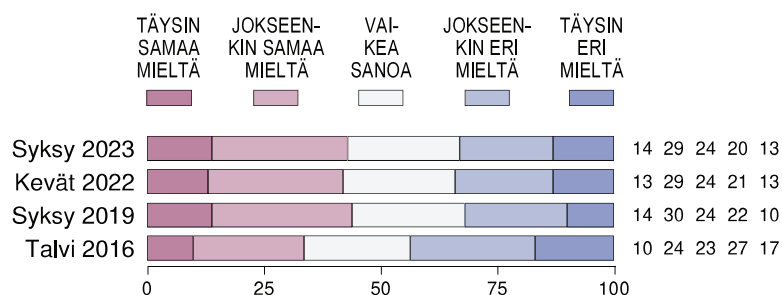
Kysymyksen poliittisuus näkyy siinä, että ammattiyhdistysliikkeen vastuullisuuteen ja edistysellisyysuuteen uskovat puolueiden äänestäjäryhmistä vain SDP:n (78 %), vasemmistoliiton (73 %) ja vihreiden (59 %) kannattajat. Johtavassa asemassa (68 %) olevat ja yrittäjät (59 %) ovat väittämän kanssa eri mieltä, eivätkä siis pidä ay-liikettä uudistuksiin kykenevänä, saati vastuullisena toimijana. Samoilla linjoilla ovat kokoomuksen (68 % eri mieltä) ja perussuomalaisten (56 %) kannattajat.

Sama kahtiajakoisuus havaitaan, kun tarkastellaan päinvastaista väittämää. Kolmasosa (33 %) pitää ammattiyhdistysliikettä nykyisin maassamme pikemminkin yhteiskunnallisen kehityksen jarruna kuin moottorina (Kuvio 7). Toiselle kannalle asettuu suurempi osa (44 %).

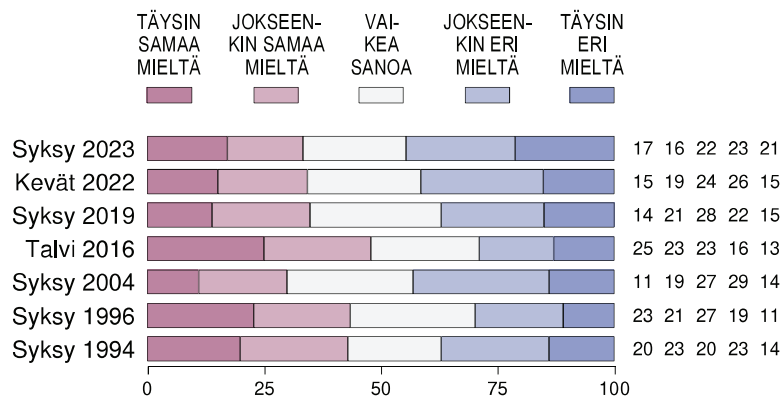
Näkemykset ovat pysyneet 1990-luvun jälkeen jotakuinkin samankaltaisina lukuun ottamatta alkuvuonna 2016 tehtyä Arvo- ja asennetutkimusta. Juha Sipilän hallitus oli aloittanut taipaleensa vuonna 2015 ja esitti työmarkkinoiden uudistusten ohella työmarkkinakeskusjärjestöjen välistä kilpailukykysojimmusta. Ammattiyhdistysliike järjesti syksyllä 2015 mielenilmauksia hallituksen toimia vastaan. Kansalaiset mitä ilmeisimmin reagoivat tuolloin torjuvasti poliittiseen lakkoiluun, mikä näkyy vuoden 2016 vastausjakauksen poikkeamassa.

Syksyllä 2023 hallituksen ja ammattiyhdistysliikkeen välinen vastakkainasettelu on jälleen kärjistymässä samaan tapaan kuin Sipilän hallituksen aikana. Kysymyksen politisoitumista todennäköisesti vauhdittaa se, että kyse ei ole työnantajajärjestöjen ja ammattiyhdistysliikkeen välisestä taistosta, vaan ay-liikkeen vastapuolena on nimenomaan maan hallitus.

KUVIO 6. Vaikka toisin joskus väitetään, ammattiyhdistysliike on yhä vastuullinen ja edistysellinen, yhteiskunnallisia uudistuksia liikkeelle paneva voima (%)

KUVIO 7. Ammattiyhdistysliike on nykyisin maassamme pikemminkin yhteiskunnallisen kehityksen jarru kuin moottori (%)

Vaikka kansalaisten keskimääräiset näkemykset kallistuvatkin hiukan enemmän hallituksen uudistuksille myötämieliseen suuntaan kuin vastakkaiseen suuntaan, perusongelma eli työntekijöiden ja työnantajien välinen epäluottamus pysyy. Kansalaisilla on tähän ongelmaan mielessään yksi ratkaisu, joka saa eri kansanryhmissä varsin laajaa kannatusta.

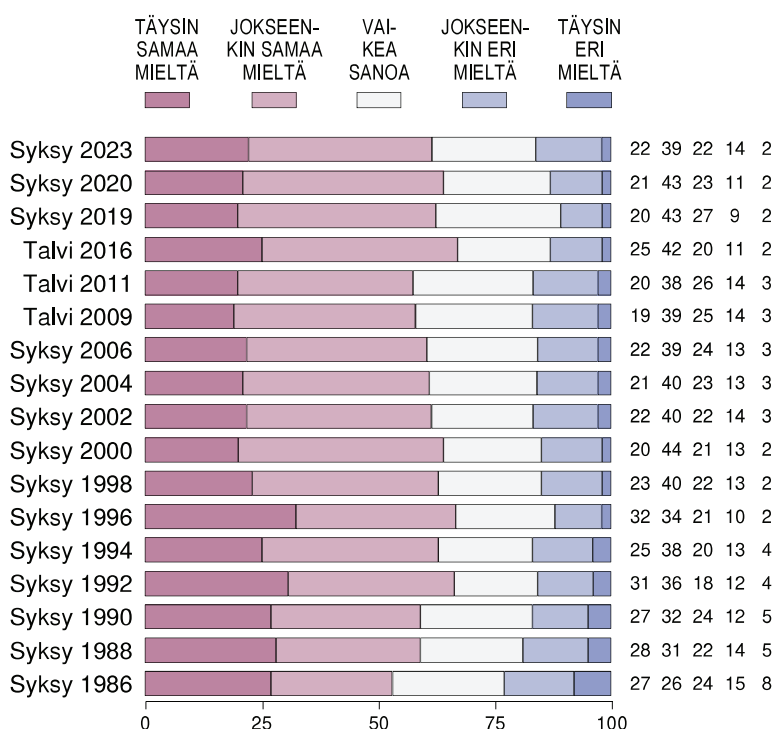
Suomalaisista 61 prosenttia on sitä mieltä, että koko yhteiskunta hyötymään, mikäli työntekijät saisivat osallistua ja vaikuttaa yritysten päätöksente-

koon nykyistä enemmän (Kuvio 8). Toista mieltä on vain 16 prosenttia.

Näkemykset ovat vuosien varrella säilyneet varsin samankaltaisina. Huomionarvoista on, että viimeksi työmarkkinoiden vastakkainasettelun kärjistyttyä talvella 2016 toive työntekijöiden osallistumisesta yrityksen päätöksentekoon oli hieman tavanomaistakin voimakkaampi.

Toive työntekijöiden osallistumisesta nykyistä vahvemmin yritysten päätöksentekoon nähdään hyvänä ratkaisuna laajasti eri väestöryhmissä.

KUVIO 8. Mikäli työntekijät saisivat osallistua ja vaikuttaa yritysten päätöksentekoon nykyistä enemmän, siitä hyötymään koko yhteiskunta (%)

Myös ay-kriittisiksi muuten piirtyvien johtavassa asemassa olevien enemmistö (52 %) näkisi yhteiskunnan kannalta suotuisana työntekijöiden osallistumisen nykyistä vahvemmin. Yrittäjistä lähes puolet (46 %) soisi työntekijöiden osallistuvan ja vaikuttavan yritysten päätöksentekoon. Molemmilla ryhmässä noin kolmasosa suhtautuu ajatukseen epäillen.

Eri väestöryhmistä eniten epäilijöitä on kokoomuksen äänestäjissä, joista 39 prosenttia ei ole vakuuttuneita työntekijöiden päätösvallan lisäämisestä yrityksissä, mutta toisaalta yhtä moni (39 %) pitää ajatusta hyvänä.

Politisoituneet työmarkkinat ovat riski

Suomessa henkilöstön edustusta yrityksissä koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin vastikään, mutta henkilöstön edustus koskee pääsääntöisesti vain yli 150 hengen yrityksiä.²² Esimerkiksi Ruotsissa ja Saksassa työntekijöiden edustajilla on Suomea vahvempi edustus yrityksen päätöksenteossa.²³

Ruotsin työmarkkinoiden kehitys on muutoinkin ollut viime vuosikymmeninä toisenlaista kuin Suomessa. Ennen kaikkea Ruotsissa työrauha on toteutunut 1990-luvulta lähtien solmituista vientivetoisten alojen teollisuussopimuksissa määrittämistä palkanormeista lähtien. Suomessa samaa yritetään nyt edistää lainsäädännöllä, kun Ruot-

sissa uudistuminen tapahtui pitkälti työmarkkinaosapuolten tarpeista käsin.

Suomen tie on jo historiallisesti ollut erilainen sisällissodan aiheuttamista epäluuloista sekä ay-liikkeen

sisäisistä kommunistien ja sosialidemokraattien välisistä valtataisteluista lähtien. Suomalaisissa tulopoliittisissa ratkaisuissa valtiolla oli perinteistikin suuri rooli eli Suomessa työmarkkinakysymykset ovat olleet osin poliittisia.²⁴

Työmarkkinakysymysten politisoituminen on kuitenkin viime vuosina noussut uudelle tasolle. Tämä kehityskulku alkoi Juha Sipilän hallituksen edistämästä kilpailukyky sopimuksesta (kiky), jossa

valtio itse ei ollut mukana sopijapuolena. Hallitus otti voimakkaan roolin kiky edistämässä uhkaamalla uudistaa työmarkkinoita lainsäädäntöteitse. Kiky syntyi, työmarkkinoiden uudistaminen jäi.

Kiky erityisesti julkisille aloille jättämällä pettymyksellä lienee ollut vaikutuksensa viime hallituskaudella nähtyihin julkisten naisvaltaisten alojen tuntuviin palkankorotusvaatimuksiin, joihin pitkälti suostuttiin – olihan vallassa vasemmistojohtoinen palkkavaatimuksia myötäillyt hallitus.²⁵

Kustannuskilpailukyvyyn saavuttamisen kustannuksella kiky edisti työmarkkinoiden politisoitumista, jota edellisen hallituksen poliitikot vauhdittivat osallistumalla palkkakeskusteluun. Siinä, missä Ruotsissa työnantajien ja työntekijöiden yhteisymmärrys loi edellytykset vientivetoiselle palkkamallille, paikallisen sopimisen edistämiseksi ja työrauhalle, Suomessa työmarkkinoiden uudistamista yritetään nyt poliittisesti.

Tämän syksyn Arvo- ja asennetutkimuksen valossa hallituksella on hienoinen myötätuuli takanaan uudistusten tekemiseksi, mutta riskinä on, että vaihtuvat oikeisto- ja vasemmistohallitukset pyrkivät tekemään työmarkkinoilla tyhjiksi edellisen hallituksen uudistukset.

Pidemmän päälle olisi suotavaa pyrkiä löytämään keinoja työntekijöiden ja työnantajien välisen luottamuksen rakentamiseksi Suomessakin. Kansalaisten laajasti tukema työntekijöiden vahvempi osallistuminen yritysten päätöksentekoon voisi tulevaisuudessa olla avain, joka voisi sekä edistää väistämättä laajenevan paikallisen sopimisen käytäntöjä että rakentaa pysyvämpää työrauhaa.

Valitettava tosiasia on, että työmarkkinoita ei Suomessa ole tällä hetkellä mahdollista uudistaa sellaiseen suuntaan, että se saisi taakseen kansan enemmistön tuen. Näkemykset uudistamisesta jakautuvat sen perusteella, onko hallituspuolueiden ja keskustan kannattaja tai muiden oppositiopuolueiden kannattaja. Nykyisen hallituksen linjalla on kuitenkin takanaan parlamentaarinen enemmistö ja sen valtaan äänestäneiden kansalaisten tuki.

Kiky syntyi, uudistaminen jäi.

VIITTEET

- 1 Malm Lindberg (2016).
- 2 Helsingin Sanomat (2023).
- 3 Valtioneuvosto (2023a).
- 4 Tarkka kysymysmuoto Arvo- ja asennetutkimuksessa: ”Suomalaisen työmarkkinalainsäädännön uudistaminen on ajankohdainen puheenaihe. Mitä mieltä sinä olet, pitäisikö seuraavien työmarkkina-asioiden sääntelyn jatkossa olla nykyistä väljempää, kuten nykyisin vai nykyistä kireämpää?”
- 5 Työsyöjinnän osalta sääntelyä on jo tiukennettu Yhdenvertaisuuslain uudistuksen yhteydessä. Lakimuutos tehtiin edellisen hallituksen toimesta ja se astui voimaan kesällä 2023, ks. Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2023).
- 6 Metelinen (2022).
- 7 Valtioneuvosto (2023b).
- 8 Liike Nytin äänestäjistä 26 prosenttia väljentäisi työpaikoilla ilmenevään syrjintään puuttuvaa lainsäädäntöä, mutta toisaalta enemmistö (55 %) kiristäisi sitä. Äänestäjäryhmä on pieni, joten tulokseen on suhtauduttava suuntaa antavasti.
- 9 Kullas (2023).
- 10 Haavisto (2023).
- 11 Haavisto (2019).
- 12 Kurronen (2020a).
- 13 Metelinen (2023a).
- 14 Metelinen (2023b).
- 15 Koskinen (2018).
- 16 Metelinen (2023a).
- 17 Metelinen (2023b).
- 18 Kurronen (2020b).
- 19 Metelinen (2019).
- 20 Myös Liike Nytin äänestäjistä 72 prosenttia on väitteen kanssa eri mieltä, mutta väestöryhmän pienuuden takia tulokseen on suhtauduttava suuntaa antavasti.
- 21 Metelinen (2023c).
- 22 Työ- ja elinkeinoministeriö (2021).
- 23 Teollisuuden palkansaajat (2019).
- 24 Malm Lindberg (2016).
- 25 Yle (2021).

Näin kysely tehtiin

Tulokset perustuvat 2 045 henkilön antamiin vastauksiin. Tulosten virhemarginaali on koko väestön tasolla 2–3 prosenttiyksikköä kumpaankin suuntaan. Tiedot kerättiin 15.9.–27.9.2023. Vastajat edustavat koko maan 18–79-vuotiasta väestöä (pl. Ahvenanmaa). Aineisto on kerätty Taloustutkimus Oy:n internetpaneelissa, josta tutkimusotos on muodostettu ositetulla satunnaisotannalla. Aineisto on painotettu edustamaan väestöä iän, sukupuolen, asuinalueen, koulutuksen, ammatin tai aseman, toimialan ja puoluekannatuksen mukaan. Aineiston tilastollisen jatkoanalyysin ja tulosgrafikan on tehnyt Pentti Kiljunen (Yhdyskuntatutkimus Oy). Tulokset ja niiden tarkemmat väestöryhmittäiset erittelyt löytyvät EVAn kotisivuilta. EVAn Arvo- ja asennetutkimuksia on tehty vuodesta 1984.

LÄHTEET

- Haavisto, I. (2019). Härmä sulaa – Suomalaisen maahanmuuttoasenteet pehmenevät, mutta muutos on hidask, EVA Analyysi No 68.
- Haavisto, I. (2023). Maahanmuuton leirit – Eripuraiset suomalaiset lämpenevät työperäiselle maahanmuutolle, EVA Analyysi No 121.
- Helsingin Sanomat (2023). SAK aloittaa ensi viikolla mielenilmaukset – EK:n Häkämies: ”Vielä on auki se, kuinka rajuista toimista puhutaan”, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009864464.html>
- Koskinen, S. (2018). Protestin rajat – Poliittiset lakot tarvitsevat tarkemman tulkinnan, EVA Analyysi No 60, <https://www.eva.fi/blog/2018/01/23/tyoikeuden-professori-seppo-koskinen-poliittiset-lakot-kuuluvat-vapaa-ajalle/>
- Kullas, E. (2023). Maahanmuutto on hallitusohjelman heikoin lenkki, <https://www.eva.fi/blog/2023/06/21/maahanmuutto-on-hallitusohjelman-heikoin-lenkki/>
- Kurronen, S. (2020a). Päätetään paikan päällä – puolet suomalaisista sopisi palkoista työpaikoilla, <https://www.eva.fi/blog/2020/12/07/paatetaan-paikan-paalla-puolet-suomalaisista-sopisi-palkoista-tyopaikoilla/>
- Kurronen, S. (2020b). Hapuilleva työlinja – Suomalaiset haluavat kaikki töihin mutta karsastavat työllisyystoimia, EVA Arvio No 27.
- Malm Lindberg, H. (2016). Suomen tauti – Keskitetty palkkamalli, ammattiliittojen kilpailu ja heikko lainkuuliaisuus ovat lietsonneet laittomia lakkoja, EVA Analyysi No 52.
- Metelinen, S. (2019). Parempaan palkan perässä – Työpaikkakohtainen sopiminen pelottaa ja houkuttaa, EVA Analyysi No 78.
- Metelinen, S. (2022). Olen suomalainen – Identiteettipoliittikan jalsija Suomessa on rajallinen, EVA Analyysi No 113.
- Metelinen, S. (2023a). Suomessa menetetään lakkojen takia eniten työpäiviä Pohjoismaista – laittomat lakot ongelma, EVA Blogi, <https://www.eva.fi/blog/2023/10/05/suomessa-menetetaan-lakkojen-takia-eniten-tyopaivia-pohjoismaista-laittomat-lakot-ongelma/>
- Metelinen, S. (2023b). Suomalaiset arvostavat lakko-oikeutta, mutta toivovat selkeämpiä rajoja sen käytölle, EVA Artikkel, <https://www.eva.fi/blog/2023/06/07/suomalaiset-arvostavat-lakko-oikeutta-mutta-toivovat-selkeampia-rajoja-sen-kaytolle/>
- Metelinen, S. (2023c). Naisten ja miesten puoluesuosikit – näin äänestäminen eriytyy, EVA Blogi, <https://www.eva.fi/blog/2023/03/18/naisten-ja-miesten-puoluesuosikit-nain-aanestaminen-eriytyy/>
- Teollisuuden palkansaajat (2019). Kohti vahvempaa osallisuutta – Miten hallintoedustuslaki toimii työpaikoilla käytännössä.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2021). Uusi yhteistoimintalaki voimaan vuoden 2022 alusta, <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/uusi-yhteistoimintalaki-voimaan-vuoden-2022-alusta>
- Valtioneuvosto (2023a). Vahva ja välittävä Suomi – Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma, Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58, <https://valtioneuvosto.fi/hallitukset/hallitusohjelma#/>
- Valtioneuvosto (2023b). Valtioneuvosto hyväksyi tiedonannon yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämiseksi, Tiedote, <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/valtioneuvosto-hyvaksyi-tiedonannon-yhdenvertaisuuden-tasa-arvon-ja-syrjimattomyden-edistamiseksi>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2023). Yhdenvertaisuus ja syrjintä työelämässä, <https://syrjinta.fi/tyoelama>
- Yle (2021). Ylen kysely kansanedustajille: Enemmistö vastanneista kannattaa hoitajille parempaa palkankorotusta kuin muille työntekijöille, <https://yle.fi/a/3-12082596>

EVA Analyysin *Konsensuksen loppu* kirjoittaja

EVA:n toimituspäällikkö
SAMI METELINEN

ELINKEINOELÄMÄN VALTUUSKUNTA

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on elinkeinoelämän ajatuspaja, jonka tavoitteena on edistää yhteiskunnan pitkän aikavälin menestystä. EVA toimii elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vaikuttajien kohtaamispaikkana.

EVA tuottaa tietoa ja uusia näkökulmia julkiseen keskusteluun.

EVA Analyysit ottavat kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja tarjoavat ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin.

Analyytit löytyvät EVA:n kotisivuilta www.eva.fi.

ISSN 2342-0774 (Painettu) • ISSN 2342-0782 (PDF)